

"KARŞILIKLAR" TERİMİNİN YARATTIĞI "KARIŞIKLIKLAR"

Prof. Dr. Özgül CEMALCILAR*

ÖZET

Ülkemiz muhasebe literatüründe kullanılan karşılıklar terimi, gerçekte tek bir anlama sahip değildir. Ülkemizde bu terimin, bir çok ülkede farklı terimlerle ifade edilen birbirinden tamamen farklı kavramları hiçbir ayırım gözetmeden kapsaması ve terimin farklı kavramları ifade ettiği gözetilmeden kullanılması bir çok yanlışlıklara yol açmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, farklı anlamlar için farklı terimlerin yerleştirilmesi önerilmiştir. Mevcut kullanımda hesap planlarının ve mali tabloların hazırlanmasında terimin içerdiği farklı anlamlar daima gözönünde tutulmalıdır. Ancak ilerideki çalışmalarla karışıklığı ortadan kaldırmak için farklı anlamları karşılayan farklı terimlerin yerleştirilmesi sağlanmalıdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Karşılıklar, indirim, gider karşılıkları veya tahmini borçlar, yedek niteliğindeki karşılıklar.

ABSTRACT

"Provisions" term that is used in Turkish accounting literature does not have only one meaning. Provisions term that is used in Turkish accounting literature refers many different terms that have some different meanings in different countries literature. Using the term without considering its different meanings causes many mistakes. In this study, therefore, different terms is proposed for different meanings. Different meanings of the term should be considered when one is preparing the accounts chart and financial reports. Different terms must be settled down in order to prevent confusion in using this term in further Turkish accounting studies.

* Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Ülkemiz muhasebe literatüründe kullanılan "karşılıklar" terimi, gerçekte tek bir anlama sahip değildir. Ülkemizde bu terimin, bir çok ülkede farklı terimlerle ifade edilen birbirinden tamamen farklı kavramları hiçbir ayırım gözetmeden kapsaması ve terimin farklı kavramları ifade ettiği gözetilmeden kullanılması bir çok yanlışlıklara yol açmaktadır.

Öyle ki, bu farkın gözetilmemesi maalesef Bankacılık gibi önemli bir sektöre ait olan Türkiye Bankalar Tekdüzen Hesap Planına dahi yansımış durumdadır. Yanlış gruplamaya dayalı bir bilançonun sağlıklı olmayacağı ve böyle gruplandırmaya dayalı analizlerin sağlıklı bilgi üretemeyeceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu bakımdan öncelikle batıda farklı terimlerle ifade edilen fakat ülkemizde tek bir terim, "karşılıklar terimi" içinde kapsanan farklı kavramlar üzerinde durmak gerekir. Karşılık teriminin ülkemiz muhasebe literatüründe yarleşmiş şekli ile gerçekte birbirinden farklı olan şu kavramları ayırt etmeksizin kapsadığı görülmektedir:

- Değerleme karşılıkları (indirimler)
- Gider karşılıkları (tahmini borçlar)
- Yedek niteliğindeki karşılıklar

A. Değerleme Karşılıkları (İndirimler)

Bilindiği gibi aktifleri değerlerken bazı temel muhasebe kavramları gereği ortaya çıkan **değer azalma (düşme) zararlarını (giderlerini)**¹ kayda almada farklı kayıt yöntemleri kullanılabilir. Uygulanan kayıt yönteminde bazı yaklaşımlar ya da teknik zorunluluklar gereği **ilgili aktiften direkt olarak indirim yapmaktan kaçınıldığı durumlarda azalma**, sadece bu azalma büyüklüğünü gösteren bir hesaba alacak

yazılır ve ilgili aktifin net durumu böyle bir fonksiyon yüklenmiş olan bu hesap ile birlikte ele alınır. İlgili aktifteki **negatif** değişmeyi ifade eden bu hesapların ülkemiz muhasebe literatüründeki isimleri Stok Değer Düşme Karşılığı, Şüpheli Alacaklar Karşılığı, Menkul Kıymetler Değer Düşme Karşılığı hesaplarında olduğu gibi "..... **Karşılığı**" sözcüğünü taşımaktadır.

Görüldüğü gibi uygulanan kayıt yönteminin sonucu olan ve ilgili aktifteki **değer düşme büyüklüğü hakkında bilgi toplayan bu hesaplar** bilançonun temel unsurlarına ait hesaplar değil, fakat bu hesaplarla birlikte ele alınacak kuramsal hesaplardır. Burada bahis konusu olan bu kuramsal hesaplar **negatif aktif düzenleyici** niteliktedirler. Bu nedenle bilançoda ilgili aktifin altında **eksi (-)** olarak, diğer bir deyişle **indirim** olarak gösterilirler.

Aktiflerdeki değer azalmasını ifade eden ve ilgili aktif ile birlikte dikkate alınması gereken bu hesaplar, A.B.D.'de **karşılıklar** anlamını ifade eden **provision** sözcüğü ile değil **indirim** anlamını taşıyan **allowance** sözcüğü ile ifade edilirler. Örneğin, bu bağlamda; Menkul Kıymetler Değer düşüklüğü karşılığı için **Allowance to Adjust Investment to Market**, Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı için **Allowance to Reduce Inventory Cost to Market**, Şüpheli Alacaklar Karşılığı için **Allowance for Doubtful Accounts** gibi hesap isimleri kullanılmaktadır.

Gerçekte bir indirimi ifade eden bir hesabın adında karşılık sözcüğünün yer alması doğru olmayan bir kullanımdır. (TMSXX) **Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Aktifler Standard Taslağının** 9. maddesinde bazı ülkelerde bu anlamda kullanılan **karşılık** teriminin standard kapsamına giren **karşılık** terimi ile ilgili olmadığı yolunda bir hatırlatma yapılma gereği duyulmuştur². Hele bu kullanım **ayırma fiili** ile birleştirilerek **karşılık ayırma** diye ifade edilince karışıklık daha artmakta, hata da daha

1 Burada gider mi yoksa zarar mı sözcüğünün kullanılacağı tartışılabilir. Örneğin tahsil edilmeyen bir alacağın bir **zarar** olarak kabul edilebilmesi yanında satış hasılatını arttırma çabası içinde belirli bir yüzde ile alacağın tahsil edilemeyeceği gerçeğinden hareketle bu aktif tükenmesinin satış hasılatını arttırma amacı ile ilişkilendirilerek **gider** kabul edilmesi de olasıdır.

2 TMS (1. Taslak): "Karşılıklar Koşullu Borçlar ve Koşullu Aktifler Standardı", **Muhasebe ve Denetime Bakış**, S.3, Ocak 2001, s. 133.

büyümektedir. Çünkü aşağıda açıklanacağı gibi bu işlemlerle **ayrılan bir şey yoktur**; amaç, bilançoda **ilgili aktifi net gerçekleştirebilir değeri ile göstermenin yanında o aktifte oluşan değer azalmasının neden olduğu gideri tutuculuk ve dönemsellik kavramları gereği kayda almaktır**. Diğer bir ifade ile aktifteki azalmayı ilgili aktif değeri azaltarak gidere dönüştürmektir.

Bu konuyu, **stoklardaki değer düşüklüğünün ve alacaklardaki tahsili şüpheli alacakların** muhasebeleştirilmelerini örnek olarak irdelleyebiliriz.

● Stok Değer Düşüklüğü

Bazı yaklaşımlar ve yöntemler gereği stokların bilançoda gösterilecek değerini saptamada maliyetten düşük bir esas alınır, burada stoklarda değer düşüklüğü söz konusudur. Stok değer düşüklüğünü öğretimde kullandığımız ifade ile **direkt yöntemle** ya da **endirekt yöntemle** kaydedebiliriz.

Bu işlem ;

direkt kayıta,

STOK DEĞER DÜŞME	
GİDERİ HS.	XX
STOKLAR HS.	XX
endirekt kayıta,	
STOK DEĞER DÜŞME GİD.HS.	XX
STOK DEĞER DÜŞME	
KARŞILIĞI HS.	XX

şeklinde kaydedilecektir.

Bu iki kayıta **gider yazma yönünden**

fark yoktur. İki kayıta da bazı değerleme yöntemlerinin benimsenmesi sonucu ortaya çıkan stok değer düşmesi **tutuculuk kavramı** gereği kayda alınmıştır. Tutuculuk kavramı muhtemel zararların kayda alınmasını, dolayısıyla stoklardaki değer düşmesi nedeni ile oluşan zararın kayda alınmasını gerektirir; bu kavram aktifteki azalmanın ilgili aktif üzerinde nasıl gösterileceği ile, Stok Değer Düşme Karşılığı Hesabının kullanılıp kullanılmaması ile ilgili değildir. Fark, ikinci kayıta stoklardaki değer düşüklüğünün direkt olarak stoklardan düşülmesi yerine, stoklarda oluşan değer düşüklüğü hakkında bilgi toplayacak yolda negatif aktif düzenleyici bir hesaba, **Stok Değer Düşme Karşılığı Hesabına**, yer verilmesindedir. Stok Değer Düşme Karşılığı Hesabı stoklardaki değer azalmasının saptanması sırasında uygulanan yöntemin gruplara veya stoğun bütününe göre ele alınması sonucu teknik açıdan ortaya çıkmakta ve **birindiri** ifade etmektedir. Burada ayrılan karşılık nerededir? İkinci kayıta Stok değer Düşme **Karşılığı** Hesabı kullanıldığı için **karşılık ayrıldığı**, fakat birinci kayıta böyle bir hesap olmadığı için karşılık ayrılmadığı mı ileri sürülecektir?

Alışılmış bir şekilde kullanılmakta olan "**stok değer düşme karşılığı ayırmak**" ifadesi irdelendiğinde de bu amaçla ayrılan bir şeyin olmadığı ortaya çıkar. Ayırma fiilinin kullanım farkını ortaya çıkarmak bakımından bir karşılaş tırma yaparsak, görürüz ki ayırma fiili **yedek ayırmak** ifadesi için **doğru** bir kullanımdır. Çünkü tüm hasılat, gider ve zararların karşılaştırılmasından sonra saptanan karın (varsa) tamamı dağıtılmayıp bir kısmı bir amaç için **ayrılmakta**, kalan dağıtılmaktadır.

Aslında kar dediğimiz olgu, sermaye artışı dışında, net varlıklarda (toplam aktifler – borçlar) artış şeklinde gerçekleşir. Net varlıklarda bu şekilde gerçekleşen karın dağıtımını da bu büyüklükteki bazı varlıkların kar ile ilgili taraflara (devlete, işletme sahiplerine) verilmesini gerektirir. Ancak işletme, işletme sahiplerine bazı amaçlarla (vergisi dışında) kardan bir kısmını dağıtmaktan vazgeçerek kalanını dağıtır. O hal-

de, bu durumda, varlıklardan, net varlıklardaki artışa (kar büyüklüğüne) eşit bir çıkış olmayacak, böylece kar büyüklüğü ile dağıtılan kar büyüklüğü arasındaki fark kadar varlık, istenilen amaç için kullanılmak üzere **ayrılmış** ve işletme aktiflerinde bırakılmış olacaktır

Karıştırılan nokta da burasıdır . Stok Değer Düşme Zararı (ya da gideri) tıpkı öteki giderler gibi hasılatтан düşülecek bir büyüklüğü ifade eder ve kar büyüklüğünün saptanmasından önce kayda alınır dolayısıyla kar büyüklüğünü azaltır. Stok değer düşme gideri (karşılığı değil) kayda alınmazsa, kar o kadar fazla çıkacak ve dağıtılacak kar da o kadar fazla olacaktır Ancak işletmenin toplam hasılatının toplam gider ve zararlarından fazla olması halinde kar ve karın dağıtımını söz konusudur Ama tersine toplam gider ve zararların toplam hasılatтан fazla olması, faaliyetlerin **zararla** sonuçlanması da olasıdır Bu durumda "karşılık ayırmaya" yüklenen fonksiyon nerededir? Ayrıca bu kayıt diğer giderler gibi **tutuculuk ve dönemsellik kavramları** gereği gider yazma gereğinden başka bir şey değildir. Nasıl peşin ödenmiş giderlerin kullanılan ya da faydalanma hakkı tükenen kısmını gidere dönüştürmek gerekiyorsa burada da bu kavramlar gereği gider yazmak gerekmektedir.

● Şüpheli Alacaklar

Bilançoda yer alacak toplam alacakların doğru büyüklüğünün saptanması için alacakların bilanço tarihi itibarıyla net gerçekleşebilir değerlerine indirilmesi gerekir. Bu aşamada;

- Alacakların peşin değerlerine (tasarruf değerlerine) indirilmeleri,
- Şüpheli alacakların dikkate alınması,
- Döneme ait olup henüz gerçekleşmemiş tahmini iskontoların dikkate alınması,
- Dönem satışlarından ertesi dönem gerçekleşeceği tahmin edilen iadelerin dikkate alınması gerekir

Tahsil edilemeyen bir alacak işletme için bir gider veya zarardır Ancak tahsil edilemeye-

si kesinleşmemiş olan fakat tahsil edilemeyeceği beklenen şüpheli alacağın da **tutuculuk kavramı** gereği gider yazılması gerekir Beklenen bu alacak büyüklüğü satışlar üzerinden hesaplandığı takdirde de burada dönemsellik kavramının rolü ortaya çıkar Başa baş olarak değil de değişik yaklaşımlarla dönem sonu alacak kalanı üzerinden ya da satışlar üzerinden hesaplanan büyüklükteki şüpheli alacağı direkt olarak alacaklardan düşmek, bireylere ait hesaplara yansıtmak hem mantıksız hem de teknik açıdan imkansızdır Burada toplam alacaklarda beklenen bu büyüklükteki azalmayı **negatif aktif düzenleyici** bir hesap olan Şüpheli Alacak Karşılığı Hesabında göstermek doğru olur. Böylece bilançoda alacakların net büyüklüğü gösterilirken ilgili alacak kalanı ile birlikte şüpheli alacak karşılığının bir indirim olarak gösterilmesi açıklayıcı bilgi verir.

B- Gider Karşılıkları (Tahmini Borçlar)

Ülkemizde tutarları kesin olmadığı için tahmini gerektiren borçları ifade için de karşılık terimi kullanılmaktadır. İşletmelerin dönem sonlarında, o döneme ait oldukları kesin olan fakat tutarları kesin olarak bilinmeyen giderleri ve zararları olabilir. Ödenmeleri sonraki dönemlerde olsa bile varlıkları kesin olan bu gider ve zararların **tutuculuk ve dönemsellik kavramlarına** göre dönemin hasılatına karşı yüklenmeleri gerekir. Bu olay aynı zamanda tutarı, ödeme zamanı ve hatta bazen kime ödeneceği kesin olarak bilinmeyen **bir borcun** da varlığını ortaya koymaktadır. Bu duruma örnek olarak işletmelerin sattıkları mallar karşılığında bir ya da daha fazla dönem için yenileme ve tamir garantisi vermeleri halinde yapılacak kayıtlar ile kendi varlıkları için ileride belirli dönemlerde ödeyecekleri tamir ve yenileme ücretleri için (makinenin belirli dönemlerde bakımı gibi) ya da çalışanlarına işten ayrılmalari sırasında (gerekli şartlar varsa) ödeyecekleri kıdem tazminatı için yapılacak dönemsel kayıtlar gösterilebilir İlgili duruma göre farklı alt hesapların kurulabileceğini düşünersek yapılacak temel kayıt aşağıda gösterildiği gibi olacaktır:

GİDERLER HS.	XX
TAHMİN EDİLEN	
BORÇLAR HS.	XX

Oysa bu olay kıdem tazminatı ile ilgili durumu örnek olarak alırsak TDHP'na göre şöyle kayıtlanacaktır

770 GENEL YÖNETİM	
GİDERLERİ HS.	XX
472 KIDEM TAZMİNATI	
KARŞILIĞI HS.	XX
ya da	
372 KIDEM TAZMİNATI	
KARŞILIĞI HS.	XX

372 ya da 472 Hesaplar kısa ya da uzun vadeli borçlar içinde yer alan **BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI** alt gruplarının hesaplarıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi bu hesaplar **birer borç hesabıdır**. Ancak bahis konusu olan borcun ödenme zamanı ve kime ödeneceği kesin değildir. Bu nedenle böyle bir işlemde **karşılık ayırmak** ifadesi yanlıştır; burada büyüklüğü tahmine dayalı bir **borcun tahakkuku** söz konusudur. Belki de karşılık sözcüğünün kullanılması yerine tahmini borçlar ifadesinin kullanılması durumu daha açıklayıcı olur. Zaten **Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Aktifler** adını taşıyan Türkiye Muhasebe Standardının 1. Taslağında **provision** sözcüğü **karşılık** olarak verildikten sonra madde 15.'de "bir karşılık aşağıdaki durumlarda **tahakkuk ettirilir** denilmektedir.³ Görüldüğü gibi burada esas olan eylem **ayıрма değil** varlığı belli olan fakat ödeme zamanı ve büyüklüğü kesin olarak belirlenemeyen borcun **tahakkukudur**. Taslakta sonraki

maddelerde de (madde 17,20,24,37,40 v.s.) genellikle **tahakkuk** sözcüğü yer almaktadır. Ancak madde 10.'da 42.'de, 57.'de **karşılık ayırma** ifadesine yer verilmiştir. Ancak bu bir kullanım alışkanlığı sonucudur. Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets adını taşıyan 37 Nolu Uluslararası Muhasebe Standardına bakıldığında bu maddelerde **ayırmak fiilinin** yer almadığı görülür. Hele bu bağlamda Taslağın 42. maddesindeki "karşılıklar vergi öncesi kardan ayrılır" ifadesi öncelikle düzeltilmelidir. Zaten A.B.D.'de provision sözcüğü tutarı kesin olmayan fakat bununla birlikte cari olarak kayda alınması gereken bir giderdir. Gelir vergileri veya garanti edilen beklenen maliyetler gibi tahmin edilen bu giderler ile ilgili kayıt daha önce de gösterildiği gibi şöyledir:

GİDERLER (Tahmin Edilen)	XX
BORÇLAR (Tahmin Edilen)	XX

A.B.D.'deki kullanımda **karşılık (provision)** terimi çoğunlukla yukarıdaki kaydın gider hesabının adında kullanılır. Böylece **Gelir Vergisi için Karşılık (Provision for Income Taxes)** tahmin edilen gelir vergisi giderini anlatmak için kullanılır. İngiltere'deki kullanımda **karşılık (Provision)** terimi yukarıdaki kaydın tahmin edilen borçlarının isimlendirilmesinde kullanılmaktadır.⁴

UMS 37'de yer alan **Provisions** sözcüğünün karşılığı **karşılıklar** olarak Türkçeleştirilebilir. Bu standardın karşılığı olan Türkiye Muhasebe Standardının 1. Taslağında da böyle yapılmıştır. Bu takdirde terimin yukarıda ikinci sırada verdiğimiz anlamı, tahmini bir borcu ifade ettiği açıktır.

Bu standardın 10. maddesinde bu terim şöyle tanımlanmaktadır:

"Bir karşılık (provision) belirsiz zamanlı ve tutarlı bir **borçtur**."

3 A.g.k., s. 134.

4 Clyd P. STICKNEY, Roman L. WEIL, **Financial Accounting**, Seventh Edition, Thy Dryden Press, s. G.71.

Standardın "**Giriş Bölümü**"nde de aynı tanım yapıldıktan sonra "... bir karşılık (provision) sadece şu durumlarda kayda alınmalıdır:

a- Bir işletme geçmiş bir olayın sonucu olarak mevcut bir yükümlülüğe (yasal ya da yarısal) sahiptir.

b- Yükümlülüğü yerine getirmek için ekonomik yararları sahip ekonomik kaynakların dışı çıkışını gerektireceği (olmamasından ziyade) olasıdır.

c- Yükümlülüğün tutarının güvenilebilir bir tahmini yapılabilir. Bu standart sadece nadir durumlarda güvenilebilir bir tahminin mümkün olmayacağını vurgular"

denilmektedir. Bu nitelikler genelde yabancı kaynakların (borçların) tanımlanmasında aranan niteliklerdir⁵.

C- Yedek Niteliğindeki Karşılıklar

Karşılık teriminin, dağıtılmış karların belirli bir amaca tahsisi halinde, diğer bir deyişle karın tamamının dağıtılmayıp belirli amaç için, örneğin duran varlıkları yenileme için işletmede bırakılması halinde işletme sahibi haklarından olan bu öz kaynak unsurunu ifade için kullanıldığı da görülmektedir

2. Terimin Yanlış Kullanımının Sonuçlarına Örnekler

Karşılık teriminin hangi anlamı taşıdığı dikkate alınmadığı takdirde birçok ifade hataları ve hatta bazen kuramsal hatalar meydana gelmektedir. Aşağıda bu bağlamda örnekler verilmiştir.

TDHP açıklamasında, **158 STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI HESABI** için "Yangın, deprem, su baskını gibi doğal afetler ve bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak, teknolojik gelişmeler ve moda değişiklikleri nedeniyle stokların fiziki ve ekonomik

değerlerinde önemli azalışların ortaya çıkması ve bunların dışında diğer nedenlerle stokların piyasa fiyatlarında düşmelerin meydana gelmesi dolayısıyla, **kayıpları karşılamak üzere ayrılan karşılıkların** izlendiği hesaptır." denilmektedir.

Bu açıklamada yer alan "**....kayıpları karşılamak üzere ayrılan karşılıklar**" ifadesi yanlıştır. Bu yanlışın kökünde de **karşılık ayırmak** ifadesi yatmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar göz önünde tutulursa, ancak, bu amaçla karardan bir tutarın ayrılmış olması halinde kayıpların karşılanmasının mümkün olacağı görülür ki bu durumda ayrılan karşılık da bir değerleme karşılığı değil, yedek niteliğinde bir karşılıktır.

Stok Değer Düşme Karşılığı'nın bizzatı hi (özünde) kayıpları karşılamak fonksiyonu olan saydıkları işletmenin zararları sonuçlandırıldığı durumlar da da bu fonksiyonunu yerine getirebilmesi gerekirdi.

TDHP'nda yer alan **654 KARŞILIK GİDERLERİ HESABI** ile ilgili açıklamada giderin, karşılık ayrılması sonucu doğduğu imdilmektedir. Oysa gene yukarıda yapılan açıklamalar paralelinde düşünülürse **asıl olan giderin kayda alınmasıdır; ilgili karşılık hesabı seçilen bir kayıtlama yönteminin sonucudur**. Eğer karşılık hesabı kullanılmadan ilgili aktif direkt olarak azaltacak şekilde kayıt yöntemi seçilirse bu durumda ilgili gider hesabına da **Karşılık Giderleri** mi denilecektir? Bu bakımdan bu hesabın isminin **Karşılık Hesabı ile ilgisi yoktur; hesap işlemin temelini oluşturan bir değer azalma giderini** ifade edecek biçimde isimlendirilmelidir.

TDHP açıklamalarında "**128 ŞÜPHELİ TİCARİALACAKLAR**" için ayrılacak karşılıklarla, perakende satış yöntemi kullanılarak bilanço gününden önceki iki hesap döneminde tahsil edilemeyen alacakların ilgili dönemlerdeki toplam vadeli satışlara oranlarının ortalaması

5 Eldon S. HENDERIKSEN, Michael F. VAN BREDA, *Accounting Theory*, Fifth Edition, Irwin Inc. , 1992, s.452. 'den SFAC No: 6 FASB.

nın değerlendirme dönemindeki vadeli satışlara uygulanması suretiyle bulunacak şüpheli alacaklar için **ayrılan karşılıkları** kapsamaktadır." denilmektedir.

Bu hesap tanımından da anlaşılacağı üzere bu hesap, dönem sonunda alacakların değerlemesi aşamasında görülen tahsili şüpheli hale gelmiş alacakların tahsil edilememesi durumunda doğabilecek zararların kayda alınması (tutuculuk ve dönemsellik kavramları gereği) sırasında kullanılmak üzere geliştirilen **düzenleyici** bir hesaptır. Zararın döneme mal edilmesi gerekirken kesin sonuç alınmadığı için alacağın silinmesi olanaksızdır Aynı nedenle TDHP açıklamalarında bahis konusu olan perakende satış yönteminde ise, belirli bir satış için değil fakat alacakların tümü için hesaplanan şüpheli alacak tutarının, toplam alacakları oluşturan bireylere ait herbir alacağa uygulanması olanaksızdır Diğer bir ifade ile toplam alacaklar üzerinden hesaplanan bu büyüklüğü yardımcı hesaplara bölmek mantık dışıdır; amaç da bu değildir İşte Şüpheli Alacaklar Karşılığı Hesabı toplam alacaklardaki bu olası azalmayı ilgili alacak hesabına (bilanço hesabına) yazmak yerine bu bilgiyi elde etmek için kullanılan **negatif aktif düzenleyici** karakterde bir hesaptır Burada da gerçekte **ayrılan bir karşılık** yoktur.

Birikmiş Amortismanlar da tıpkı Stok Değer Düşme Karşılıkları, Şüpheli Alacak Karşılıkları gibi negatif aktif düzenleyici bir hesaptır.

Bu bakımdan doğru kullanımı yerleştirmek için Şüpheli Alacak Karşılığı **ayırma kaydı**, Stok Değer Düşüklüğü **ayırma kaydı**, Amortisman **ayırma kaydı** demek yerine **Şüpheli Alacak Giderlerini kayda almak, Stok Değer Düşüklüğünü kayda almak**, Amortismanı kayda almak şeklinde bir ifade kullanmak ve gençleri bu doğru kullanıma alıştırmak uygun olacaktır, kanısındayım.

TDHP açıklamalarında,

548 DİĞER KAR YEDEKLERİ için "özellikle kendi bölümlerinde tanımlanmamış olan kardan ayrılan diğer yedekler bu hesapta izlenir.",

549 ÖZEL FONLAR için "işletmede bırakılması ve tasarrufu zorunlu yasal fonlar ile diğer maksatlarla ayrılan fonlar bu hesapta izlenir."

denilmektedir. TDHP'nda yer alan bu iki hesap **yedek niteliğindeki karşılıklara** örnek olarak gösterilebilir.

Ancak bilindiği gibi fon terimi muhasebede aktif bir unsuru ifade etmektedir. Buna rağmen fon teriminin bazı durumlarda bir aktif, bazı durumlarda da pasif bir unsuru ifade etmek için kullanıldığını görmekteyiz. Gerçekte aktif bir unsuru anlatan fon teriminin bu hesap isminde kullanılması yerine grup içinde yer alan diğer hesap isimleri ile paralellik sağlayacak şekilde "**549 ÖZEL YEDEKLER**" olarak ifadesi daha doğru olur, düşüncesindeyim.

Karşılık terimini, yukarıdaki farklı anlamları taşıdığını dikkate almadan kullanmanın doğurduğu hataları en açık şekilde Türkiye Bankalar Tekdüzen Hesap Planında görmekteyiz.

Türkiye Bankalar Tekdüzen Hesap Planında 3. Grup "MEVDUAT ve DİĞER PASİFLER" adını taşımaktadır Bankacılıkta sıkça gördüğümüz bir yanlış sonucu **BORÇLAR** terimi yerine **PASİFLER** terimi kullanılmaktadır Diğer bir ifade ile pasifler terimi ile sadece borçlar kastedilmekte, öz kaynaklar bu terimin dışında bırakılmaktadır Oysa **pasif iki ana gruptan oluşur: Öz Kaynaklar ve Yabancı Kaynaklar (Borçlar)**.

Bu grubun, adının doğruyu ifade ettiği ni varsayarsak, mevduat yani mevduat sahiplerine olan borçlar ile diğer borçları toplaması gerekir. Oysa bu grup içinde yer alan "**350 KARŞILIKLAR HESABI**"nın alt hesaplarında borç unsuru olmayan hesapları da içerdiği görülmektedir:

350 KARŞILIKLAR

35000 Genel Kredi Karşılıkları

35001 Kıdem Tazminatı Karşılığı

35002 Banka Sosyal Yardım Sandığı Varlık Açıkları Karşılığı

35003 Sabit Kıymet Yenileme Fonu Karşılığı

35004 Vergi Karşılıkları

T.Bankalar Birliği Tekdüzen Hesap Planı İzahnamesine göre,

35000 Genel Kredi Karşılıkları, "Bankaların, ileride muhtemel kredi riskleri için 99/13761 sayılı bakanlar kurulu kararında belirtildiği şekilde genel olarak ve herhangi bir işlemle doğrudan ilgili olmaksızın **ayrıldıkları karşılıkların** kaydedilmesine özgü **pasif nitelikli** bir hesaptır." **Pasif nitelikli** ifadesi aslında pasifin iki gruptan oluşması nedeniyle hesabın niteliğini göstermemektedir. Belki de alışılmış olan yanlış kullanım sonucu burada **pasif nitelikli** demekle borçlar kastedilmektedir. Öte yandan 4389 sayılı Bankalar Kanununun (4491 sayılı kanun ile değişik) 11. Maddesinin 12. Fıkрасında⁶ **özel karşılıklarla** ilgili açıklamada da genel karşılıklar açıklamasında olduğu gibi **karşılık ayırmak** ifadesine yer verildiği için iki karşılık arasındaki farkı görmek ve 35000 Genel Kredi Karşılıklarının niteliğini anlamak zorlaşır. Çünkü aslında "180 ÖZEL KARŞILIK" hesabı negatif aktif bir hesaptır

T. Bankalar Birliği Tekdüzen Hesap Planı İzahnamesinde Genel Karşılıklar ile ilgili yukarıda verilen açıklama, **Banka ve Benzeri Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarının Kamuya Açıklanması Standart Taslağı'nın**⁷ "**3.4.2. Kredi Karşılıklarının Ayrılması**" başlığı altında verilen açıklama ile birleştirildiğinde genel kredi karşılıklarının kayda alınmasında bir giderin söz konusu olmadığı, hesaplanan tutarın net dönem karından indirileceği görülmektedir. Dolayısıyla burada bir **ayırma işlemi** vardır ve kardan bu amaçla ayrılan ve al-

konan tutarın izlendiği hesabın kalanı da bir **öz kaynak** unsurudur. **Bir öz kaynak unsurunun 3. Grubun içinde gösterilmesinin yanlış olduğu da açıktır.**

35001 Kıdem Tazminatı Karşılığı için T. Bankalar Birliği Tekdüzen Hesap Planı İzahnamesinde "bankanın, çalıştırdığı elemanların kıdem yılları ile yürürlükteki kıdem tazminatı miktarının çarpımı kadar olan toplam kıdem tazminatı için **dönemsel olarak ayrılması gereken karşılığın** izlendiği pasif nitelikli bir hesaptır." denilmektedir. Bu açıklama da iki yönden tekrar gözden geçirilmelidir.

Birincisi, **amaç dönemsel olarak karşılık ayırmak değildir. Amaç ileride ödenecek kıdem tazminatı için dönemsel büyüklüğün gider olarak yazılması** ve işlemin karşıt etkisi olarak ortaya çıkan ileride **ödenecek tutarın bir tahmini borç hesabına** kaydı, ilgili standart taslağının ifadesi ile **tahakkukudur**. Böylece ülkemiz muhasebe literatüründe genellikle **karşılık** olarak ifade edilen bu hesabın gerçekte bir borç hesabı olduğu açık olarak görülmektedir

İkinci olarak dikkate alınması gereken husus bu borcun kısa veya uzun vade ayrımı yapılmadan 3. Grup içinde tek bir hesap olarak görülen 350 KARŞILIKLAR hesabının bir alt hesabı olarak gösterilmesidir. Oysa bu büyüklük 12 ay içinde ödenecek bir borcu ifade etmez. Dönemsel olarak yapılacak kayıta ilgili **gider** hesabı borçlandırılırken karşıt hesabı gösteren tahmini borç tutarının (izahnamedeki ifadesi ile Kıdem tazminatı Karşılığının) önce uzun vadeli borçlar içinde yer alacak bir borç hesabına alınması, sonra 12 ay içinde ödeneceği tahmin edilen büyüklüğün kısa vadeli borçlar içinde ben-

6 4389 sayılı Bankalar Kanununun (4491 sayılı kanun ile değişik) 11. Madde 12. Fıkra: "Bankalar, kredileri ile diğer alacaklarından doğmuş veya doğması beklenen, ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararlarını karşılamak amacıyla karşılık ayırmak zorundadırlar. Karşılık ayrılacak kredi ve alacakların nitelikleri ile karşılıklara ilişkin esas ve usuller Kurul'ca belirlenir. Bu karşılıklardan Bakanlar Kurulu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde teminatsız kalan kredilere teka-bül eden kısmı, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilir." Burada da böyle bir kayıtlı zararların karşılanamayacağı ancak dönemsel olarak kayda alınacağı hatırlanır sa, bu ifadenin de yanlışlığı ortaya çıkar.

7 Orhan SEVİLENGÜL, "Banka ve Benzeri Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarının Kamuya Açıklanması Standart Taslağı", **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu V.**, İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İzmir, Kasım 2000, s.43.

zer isimdeki ilgili borç hesabına aktarılması gerekir.

35003 Sabit Kıymet Yenileme Fonu Karşılığı için gene T. Bankalar Birliği TDHP İzahnamesindeki "Bankanın sabit kıymetlerinin (duran varlıklarının) satışından elde ettiği karları V.U.K. madde 328.'e göre bankanın ihtiyacı doğrultusunda yeni sabit kıymet alımında kullanmak üzere kaydettiği pasif nitelikli bir hesaptır." denilmektedir.

Bu açıklamada yer alan "pasif nitelikli bir hesaptır" ifadesi daha önce de vurgulandığı gibi maalesef durumu açıklayıcı değildir Pasifin öz kaynak ve yabancı kaynak gibi iki farklı gruptan oluştuğu hatırlanırsa bu hesabın bir öz kaynak unsuruna mı yoksa bir yabancı kaynak unsuruna mı ait olduğunun anlaşılmayacağı açık olarak ortaya çıkar.

Oysa 3. Grup Borçlara aittir; diğer bir deyişle bir yabancı kaynak grubudur. Ancak ifadeyle yer alan "**bankanın sabit kıymetlerinin satışından elde ettiği karlar**" nitelemesi bu unsurun bir **öz kaynak** olduğunu gösterir.

Yukarıda verilen 35000, 35001, 35003 kodlu hesapların niteliklerinin farklı olmasına rağmen isimlerinin **karşılık sözcüğü** ile bitmesi nedeni aynı ana hesapta, 350 KARŞILIKLAR

HESABI'nda toplanmasının nasıl büyük bir hataya neden olduğu açıktır

3- SONUÇ

Karşılık teriminin günümüz muhasebe literatüründe içerdiği farklı anlamlar hesap planlarının ve mali tabloların hazırlanmasında daima göz önünde tutulmalıdır Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu farkları temel alan farklı terimlerin yerleştirilmesine çalışılmalıdır

Bir indirimi ifade eden ve **karşılık** olarak isimlendirilen negatif aktif düzenleyici hesapların ifadelerindeki düzeltme belki hiç ele alınmayacak ya da bu düzeltme için uzun bir süre gerekecektir. Ancak Tekdüzen Hesap Planında ileride yapılabilecek revizyon sırasında böyle bir çaba gösterilmelidir. En yakın çalışma olarak "Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets" adlı 37. Nolu Uluslararası Muhasebe Standardına dayalı Türkiye Muhasebe Standardı hazırlanırken **Provision(s)** sözcüğü karşılığında özellikle **gider karşılığı** ya da **tahmini borçlar** sözcükleri yerleştirilmeye çalışılmalıdır. Bu nedenle karışıklıkların bir nebze önlenmesi için ilgili standartta böyle

bir ayrımın dikkate alınması son fırsattır düşüncesindeyim.

KAYNAKÇA

TMS (1. Taslak): "Karşılıklar Koşullu Borçlar ve Koşullu Aktifler Standardı", Muhasebe ve Denetim Bakış, S.3, Ocak 2001, s. 133.

Clyd P.STICKNEY, Roman L.WEIL, Financial Accounting, Seventh Edition, Thy Dryden Press, s. G.71.

Eldon S. HENDERIKSEN, Michael F. VAN BREDA, Accounting Theory, Fifth Edition, Irwin Inc. , 1992, s.452.'den SFAC No: 6 FASB.

Orhan SEVİLENGÜL, "Banka ve Benzeri Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarının Kamuya Açıklanması Standart Taslağı", Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu V., İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İzmir, Kasım 2000, s.43.

